

CONSTANTIN CUBLEȘAN: *NICOLAE FILIMON* – O MICROMONOGRAFIE A ORIGINILOR ROMÂNEȘTI

La 16 mai 2009 criticul și istoricul literar, profesorul universitar doctor Constantin Cubleșan împlinește 70 de ani. Capacitatea analitică și sintetică și-a demonstrat-o autorul prin cele peste douăzeci de volume de critică și de istorie literară semnate sau coordonate între anii 1969-2009. Acestea îl impun ca „un garant incontestabil al criticii și istoriei literare din ultimele decenii” (V. Fanache), atenția cercetătorului literar adăstând asupra fenomenului teatral sau a operei literare semnate de Barbu Ștefănescu Delavrancea (1982), Ion Lăncrăjan (1993), Eminescu (1994, 1997, 1998, 2000, 2001, 2002, 2003), Ioan Slavici (1994, 2001), Pavel Dan (1999), Caragiale (1999, 2002), Rebreanu (2001), Lucian Blaga (2004), Mihail Sebastian (2007) evaluate pertinent, echilibrat și trădând acribie documentară și vastă lectură biobibliografică.

Constantin Cubleșan impune, prin volumul domniei sale, *N. Filimon, micromonografie* (Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 2003), portretul complet al părintelui literaturii române, surprins în ipostazele variate ale unei personalități ce reconstituie o epocă definitorie a devenirii culturii române privită în ansamblul său. Studiul în discuție, structurat în paisprezece capitole relativ autonome, trădează intenția, prin relevarea preocupărilor extrem de diverse ale lui Nicolae Filimon și a diferitelor influențe literare valorificate în opera sa deloc unitară, de a reconstitui atmosfera și culoarea specifice unei epoci în care societatea românească trezită brusc în modernitatea europeană a fost nevoită să își sincronizeze oarecum forțat o literatură cvasiinexistentă la o realitate culturală inedită, fenomenul emergent luând astfel certe note de specificitate autohtonă. Nicolae Filimon, argumentează printre rânduri istoricul literar Constantin Cubleșan, s-ar fi constituit în acest context în expresie strălucită a valențelor deloc neglijabile ale literaturii române, a capacității de integrare, de adaptare, de asimilare și de promovare estetică superior calitativă a unui amalgam eterogen, omogenizat parțial de retorta unui artist conștient de măsura timpului său.

În capitolul introductiv, *Necesitatea unui nou climat al romanului*, Constantin Cubleșan observă lipsa unei tradiții românești în cultura română, grila orality permanente care impune regula cadenței de sfătoșenie a povestirii, marele dar de povestitor al scriitorului român identificat în povesteaș, precum și conștientizarea necesității unei *arderii a etapelor* afirmată o dată cu *Însemnare a călătoriei mele-1824* a lui Dinicu Golescu. Romanul se relevă brusc în literatura română ca o oglindă fidelă a faptelor zilei, însă tot ceea ce se crează în acest sens în

contemporaneitatea lui Nicolae Filimon nu au fost decât „exerciții diletante”. Predilecția pentru *fiziologii*, care descriau caractere, tipologii umane surprinse într-un ansamblu social mai amplu, are un ecou și în opera lui Nicolae Filimon care, amintește just Constantin Cubleșan, din punct de vedere estetic prezintă destule curențe, în principal „lipsa oricăror finețuri sau nuanțe psihologice” (I. Negoïtescu). Marele său merit rămâne însă zugrăvirea originală a unei tipologii specifice de parveniți, oferind astfel modelul incipient al romanului realist-critic românesc.

Capitolul intitulat *Cine este, de fapt, Nicolae Filimon* surprinde, poate, în cea mai mare măsură, prin configurarea biografiei extrem de frapante a omului Nicolae Filimon, acesta traversând medii sociale și profesionale din cele mai diverse până la a-și asigura un statut oarecum stabil, deși acesta nu era cel dorit aprioric, de scriitor profesionist. Rezumând, constatăm că Nicolae Filimon provenea dintr-un mediu social modest, iar în 1830 tatăl său moare într-o epidemie de holeră lăsându-l pe copilul de doar unsprezece ani să se gândească singur la rosturile vieții. Fire neastâmpărată, Nicolae fuge de acasă pentru a-și croi drum singur în realitățile complexe ale realității bucureștene prepașoptiste. Cert este că acest copil aparent proscris a fost hărăzit de soartă cu reală inteligență, naturală și cultivată, voce bună, auz muzical, cunoștințe de elinească și o desăvârșită dăruire față de cultura națională a acelor vremuri, recitând cu ardoare versurile contemporanilor. Cu siguranță că providențială a fost întâlnirea prin 1830 cu Anton Pann și cu societatea acestuia de boemi mai mult sau mai puțin diletanți, oricum „intellectualitatea” bucureșteană, formată, ca nume ilustre, din Iancu Văcărescu, Eliad, Alexandrescu etc. Astfel tânărul Nicolae Filimon s-a format în atmosfera de ușoară melancolie mistică a cântecului de strană, dar și în mijlocul unei boeme muzical-literare bucureștene, pline de veselie. Constantin Cubleșan relevă că ceea ce-l impune pe Nicolae Filimon în epocă este timpuria opțiune pentru gazetărie, care-l va transforma în primul cronicar muzical profesionist la noi, la care se relevă complementară critica teatrală, aceste ipostaze configurându-i figura familiară publicului acelor vremuri. În 1857 Nicolae Filimon se considera scriitor profesionist, deși subzistența financiară îi era asigurată de diverse funcții bugetar-guvernamentale (din 1862 șef al Secției Bunurilor Arhivelor Statului). În 1858 Nicolae Filimon întreprinde o călătorie de câteva luni prin Europa, din care urmărește exclusiv un scop de *recunoaștere* muzicală, această vocație și

pasiune fiind de altfel și caracteristica singulară prin care este comemorat în necrologurile ce-i rețin dispariția la 19 martie 1865, în urma unei tuberculoze: „muzicant perfect” (Cezar Bolliac). În finalul capitolului Constantin Cubleşan arată că Nicolae Filimon a fost un om popular, căruia i-a plăcut să-și trăiască viața cu o opulență cuceritoare. Firea romantică, evidentă în nuvelistica sa, a fost fericit dublată de un simț realist al observației asupra societății, ce a produs capodopera epică a vremii, romanul *Ciocoii vechi și noi*. Și, poate mai important, se dovedește „... unul din scriitorii cei mai autentici produși de orientarea societății românești spre modernitatea vieții occidentale, de unde și privirea critică, pătrunzătoare, adesea ironică, satirică, asupra actualității imediate, ca și (mai ales), asupra trecutului (nu prea îndepărtat).” (p. 18).

În următoarele capitole istoricul literar Constantin Cubleşan întregeste imaginea unui spirit activ, implicat în dimensiuni variate ale culturii române, mai puțin reținute de conștiința contemporană: *Creatorul de basme, Cronicarul teatral, Muzicologul, Folcloristul, Traducătorul, Călătorul, Un spirit romantic* (cu subcapitole ce comentează nuvelistica sa: *Mateo Cipriani, Friedrich Staaps, O cantatrită pe uliță, Ascanio și Eleonora, Orașul Bergamo*), *Pornind de la Ciocoii noi* (capitol rezervat nuvelei *Nenorocirile unui slujnicar*), precum și trei capitole dedicate romanului *Ciocoii vechi și noi: O radiogramă socială, Ca document istoric, În receptarea critică*. Volumul se încheie inteligent și concluziv prin capitolul *În oglinzile posterității*.

Deosebit de interesantă este perspectiva istoricului literar Constantin Cubleşan în capitolul *Ciocoii vechi și noi – o radiogramă socială*. Motivează aici și opțiunile prozatorului Nicolae Filimon pentru o anumită estetică și tehnică romanescă, însă mai ales mesajul istoricului literar, citit în subtext, rămâne frapant: lumea portretizată de prozatorul anului 1862 este perfect contemporană societății românești de astăzi. Nicolae Filimon se conformează în bună măsură gustului și interesului publicului vremii sale, adoptând formula romanului foileton, caracterizat și prin diverse comentarii, digresiuni ce lasă impresia de compozit. Comentariile obiective adresate direct cititorului, relevă Constantin Cubleşan, țin de strategia conferirii impresiei unei colaborări cu cei cărora li se adresa autorul romanesc, înscriindu-se astfel în tehnica romanțului care, după cum se demonstrează prin citarea opiniei unui recenzent al timpului, Pantazi Ghica (1863), constituia o grilă estetică pertinentă care se înscria în aprecierea și în gustul efectiv al lectorului.

Constantin Cubleşan atrage atenția, mai apoi, asupra importanței caracterului gazetăresc al *Prologului* romanului, ce era, în fond, un comentariu politic pamfletar. Debutul polemic deschis înscrie capodopera lui Filimon și în contemporaneitatea actuală: „nimic nu este mai periculos pentru un stat ce voiește a se reorganiza, decât a da frâiele guvernului în mâinile parvenitilor” aprecia prozatorul în 1862 într-o autentică pagină de fiziologie literară. Istoricul literar Constantin Cubleşan argumentează apoi temeinic o calitate fundamentală a romanului: caracterul său de oglindă vie, o radiogramă de profunzime

a corupției societății contemporane lui, al cărei izvor se regăsea în practica de parvenire. Dinu Păturică și acoliții săi uzurpatori „se profilează grotesc, într-o impresionantă dimensionalitate de desăvârșire a răului.” (p. 161). Prin contrast, Constantin Cubleşan reține și motivația ideologică care l-a determinat pe Nicolae Filimon să configureze portretul moral al vițelor boierești autohtone. Nu o dată acestea sunt relaționate celui mai înfocat patriotism, de esență, zugrăvit după idealurile pașoptiste. Spirit conștient și responsabil al timpului său, Nicolae Filimon urmărea „trezirea și hrănirea cititorilor săi a celor mai nobile sentimente naționale.” (p. 165).

Marele merit al istoricului literar în acest capitol este relevarea succintă și convingătoare a aportului fundamental al prozatorului: expresia estetică a practicii lichelismului, care „întrona corupția ca pe o condiție firească de parvenire pe treptele ierarhiei superioare ale administrației și ale potențailor societății. Viciul însă odată intrat în normalitatea existențialității sociale a dat roade...” (p. 166). Istoricul literar motivează și opțiunea prozatorului pentru un final al romanului ce scontează pe o anume gradoare (rămășiță romantică) apoteotică a finalului ciocoilor, pentru metaforica încrucisare a procesiunilor mortuare. Perspectiva aceasta justițiară a finalului de roman este decodificată de Constantin Cubleşan în cheie dublă, astfel oferind și un argument concret al necesității și al originalității propriei micromonografii: fie romancierul Nicolae Filimon are un reflex al „creatorului de basme” Nicolae Filimon, cu „ceva din proiecția fabulos-legendară a finalurilor de basme”, fie prozatorul este, din nou, subjugat de omul politic, de programul ideologic pașoptist ce impunea o sentință marcat patriotică. Oricum, Constantin Cubleşan are meritul de a fi reușit să identifice sursele și motivațiile unui schematism/tezism amendat de critica ulterioară.

În oglinzile posterității este o încheiere cum nu se poate mai nimerită a *micromonografiei Nicolae Filimon*, sintetizând opiniile exprimate cu privire la opera literară a părintelui romanului românesc: Nicolae Iorga, T. Vianu, G. Călinescu, N. Mihăilescu, George Ivașcu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Gheorghe Crăciun, Ion Rotaru, Aureliu Goci, Mircea Muthu, I. Mihăescu, H. Zalis, Valentin Tașcu, Georgeta Drăgoi, T. Vârgolici, Perpessicius etc., studii ce surprind o întregă istorie a criticii românești între 1902-1997.

Constantin Cubleşan a întocmit cu pasiune și cu profesionalism un studiu de istorie a literaturii române care se relevă strict necesar pentru a înțelege de unde a plecat romanul românesc în 1862 pentru a se împlini în 1920. De remarcat în primul rând capacitatea istoricului literar de a surprinde în subtextul lui Nicolae Filimon articulațiile fine și îndeosebi arta de a reimpune lumii prezente liniile fascinante ale operei acestei personalități culturale, cu o atenție specială acordată lumii *ciocoilor*, magistral surprinși în abjecția și în grotescul lor, ce se constituie, printr-o evaluare corectă, într-un avertisment tacit adresat societății românești sempiternă.

La mulți ani, domnule Profesor!